

Patenttioikeudenkäyntien erityispiirteet ja uudistushankkeet

HELSINGIN YLIOPISTO, TURUN YLIOPISTO

Oikeustieteellinen tiedekunta

Kauppaoikeuden syventävät opinnot

”Patenttioikeus ja globaalit markkinat”

Ryhmätyöseminaari, Syksy 2008

Anne Ala-Nissilä

Juho Väisänen

SISÄLLYS

SISÄLLYS	I
LÄHTEET	II
1 JOHDANTO	1
2 YLEISTÄ PATENTTIIN LIITTYVÄSTÄ OIKEUDENKÄYNNISTÄ	2
2.1 OIKEUSSUOJAN MERKITYS	2
2.2 PROSESSILAJIN VALINTA JA KANSALLINEN LUONNE	3
3 MENETTELY ENNEN OIKEUDENKÄYNTIÄ JA KANNETYYPIT	4
3.1 PATENTTIOIKEUDENKÄYNTIIN VALMISTAUTUMINEN.....	4
3.2 PATENTTILAIN KANNETYYPIT	5
4 ASiantuntijan ROOLI PATENTTIOIKEUDENKÄYNNISSÄ	7
4.1 KÄRÄJÄOIKEUDEN KUTSUMAT ASiantuntijat	7
4.2 ASIANOSAISTEN NIMEÄMÄT ASiantuntijat	9
5 VÄLIAIKAINEN SUOJA PATENTINLOUKKAUSTILANTEISSA	10
5.1 OIKEUDENKÄYMISKAAREN MUKAINEN TURVAAMISTOIMI.....	10
5.2 PATENTTILAIN 68 § MUKAINEN VÄLIAIKAINEN SUOJA	11
5.3 TODISTELUN TURVAAMINEN JA RAJATOIMENPITEET	12
6 OIKEUDENKÄYNTIUIDISTUSTEN TAUSTATEKIJÄT JA TAVOITTEET	13
6.1 IPR-ASIOIDEN KESKITTÄMINEN MARKKINAOIKEUTEEN	14
6.1.1 Rikosasioiden käsittely	15
6.1.2 PRH:n valituslautakunnan tehtävien siirtäminen.....	16
7 IPR-ASIOIDEN KESKITTÄMINEN HELSINGIN KÄRÄJÄOIKEUTEEN	17
8 YHTEISÖPATENTIN VAIKUTUS KANSALLISEEN TUOMIOISTUIMEEN	19
8.1 YHTEISÖPATENTTIJÄRJESTELMÄN TAVOITTEET JA EDUT	19
8.2 YHTEISÖPATENTTIJÄRJESTELMÄN HAASTEET	20
9 LOPUKSI	21

LÄHTEET

Kirjallisuus

- *Oesch, Rainer*: Teollisoikeudet ja tuomioistuinmenettely. KTM 7/2000
- *Oesch, Rainer – Pihlajamaa, Heli*: Patenttioikeus, Helsinki 2008.
- *Lappalainen, Juha*: Suomen siviiliprosessioikeus II. Helsinki 2001.
- *Miettinen, Antti*: Tuomioistuin immateriaalioikeuksien vartijana. Teoksessa Luovuus, oikeus ja muuttuvat markkinat. Juhlajulkaisu Keijo Heinonen 1923–26/11–2003. Helsinki 2003.
- *Norrgård, Marcus*: Interimistiska förbud i immaterialrätten. Helsingfors 2002.
- Patenttioikeuden erityiskysymyksiä. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja. N:o 48 Mänttä 1988.
- *Ritvala, Jaakko*: Asiantuntijat patenttioikeudellisissa asioissa, Kirjoituksia todistus-oikeudesta (toim. Juha Lappalainen – Timo Ojala), Helsinki 2006.

Artikkelit

- *Mansala, Marja-Leena*: Mullistaako yhteisöpatentti patenttijärjestelmämme? Ehdotus yhteisöpatenttiasetukseksi valmistui kesällä, IPRinfo 3/2000.
- *Mansala, Marja-Leena*: Yhteisöpatenttiasetusehdotus: Sananen vielä tuomioistuimesta, IPRinfo 4/2000.
- *Mansala, Marja-Leena*: Keskittämiseen tarvitaan nopeita ratkaisuja, IPRinfo 2/2008.
- *Norrgård, Marcus*: Väliaikaiset kiellot patenttioikeudessa. DL 6/2004, s. 1063–1079.
- *Savola, Mika*: Oikeudenkäymiskaaren yleisen turvaamistoimissäännöksen soveltamisalasta. DL 3/2002, s. 435 ss.

Virallislähteet

- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi patenttilain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyvien lakien muuttamisesta – HE 161/1995 vp.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle Eurooppapatenttien myöntämisestä tehdyn yleis-sopimuksen uudistamiskirjan ja patenttilakisopimuksen hyväksymisestä ja laeiksi sopimusten lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä patenttilain muuttamisesta – HE 92/2005 vp.

Työryhmämietinnot ja muu valmisteluaineisto

- *KKO:n lausunto OH2008/33*: Lausunto oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2007:20 (IPR-asioiden tuomioistuinkäsittelyn keskittäminen), 19.8.2008.
- *Oikeusministeriön työryhmämietintö 2007:20*: IPR-asioiden tuomioistuinkäsittelyn keskittäminen, 20.12.2007.
- *Oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:2*: Aineettomia oikeuksia koskevien asioiden käsittely , 12.4.2005.
- *Bruun, Niklas ja Tuori, Kaarlo*: Lausunto ”IPR-asioiden tuomioistuinkäsittelyn keskittäminen”-nimisestä työryhmämietinnöstä (2007:20), 22.4.2008.
- Komission tiedonanto Euroopan parlamentille ja neuvostolle – Euroopan patenttijärjestelmän parantaminen – Bryssel KOM (2007).
- Ehdotus neuvoston päätökseksi yhteisöpatenttiriitoja koskevan toimivallan antamisesta yhteisöjen tuomioistuimelle KOM(2003) 827 lopullinen – 2003/0326 CNS.

Muut lähteet

- AA Tom Groopin luentokalvot aiheesta ” Patenttioikeudenkäynnit ja patentinloukkaukset”, Teknillinen korkeakoulu 2.4.2008.
- AA Ben Rapinojan luentokalvot aiheesta ”Lääkepatentit oikeudenkäynneissä” IPR University Center, 16.10.2008.
- Patentti- ja rekisterihallituksen internet-sivujen ”usein kysytyä” alue. Löytyy osoitteesta <http://www.prh.fi/fi/patentit/useinkysytya.html> (viittauspäivä 8.11.2008)
- Tullihallituksen kirje lääkeväärennöksistä 4.11.2008, löytyy osoitteesta http://www.nam.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/laakelaitos/embeds/Kartila_abstrakti.pdf (viittauspäivä 12.11.2008)

1 Johdanto

Tässä kirjoituksessa tullaan käymään läpi pääkohdittain patenttioikeudenkäynteihin liittyviä erityisiä piirteitä sekä patenttioikeudenkäynteihin liittyviä uudistushankkeita. Kirjoituksen ensimmäinen osa on rajattu käsittelemään oikeussuojan toteuttamista tuomioistuinprosessin kautta siviilioikeudellisessa prosessissa, eikä tässä tulla käsittelemään tarkemmin varsinaista patentinloukkausta. Hallinnolliseen menettelyyn ja sen erityiskysymyksiin ei siis puututa. Toisessa osassa tullaan pohtimaan uudistushankkeiden pääasiallisia syitä ja hahmotellaan eri ehdotuksien ydinongelmat.

Erityispiirteitä käsittelevässä ensimmäisessä osassa pyritään erittelemään patenttioikeudenkäynteihin liittyviä piirteitä, kuten erityisiä kanteiden lajeja, asiantuntijoiden käyttöä prosessissa sekä patenttioikeussuojan toteuttamisen kannalta varsin tärkeitä väliaikaisen suojan toteuttamiseen liittyviä ongelmakohtia. Koska patenttioikeus on muiden teollisoikeuksien tapaan territoriaalinen oikeus ja patentin suojan synty sisältöineen ratkaistaan Suomen lakien mukaisesti, tullaan tässä kirjoituksessa siltä osin käsittelemään patenttilitigaation erityisiä piirteitä lähinnä Suomen lainsäädännön näkökulmasta.¹

Toisessa osassa käydään läpi immateriaalioikeusasioiden keskittämishankkeita kahden eri työryhmämietinnön kautta. Tavoitteena on selvittää mitä keskittämisellä pyritään tavoittelemaan ja mitä uudistusten myötä pyritään tavoittelemaan. Yhteisöpatentin mahdolliseen yhteisön laajuiseen hyväksyntään otetaan näkökulma selvittämällä ne muutokset, joita yhteisöpatenti aikanaan ehkä saattaa tuoda, varsinkin patenttioikeuden prosessioikeudelliseen puoleen.

Kirjoituksen lähteinä on käytetty pääosin lainsäädäntöä, esitöitä, selvityksiä ja oikeuskirjallisuutta sekä erilaisia artikkeleita mutta myös ammatikseen patenttiriitoja hoitavien asianajajien luentomateriaaleja. Tällä tavalla kirjoitukseen on saatu mukaan myös käytännön näkökulmaa patenttioikeuksien konkreettiseen suojaamiseen liittyen. Kirjoitustyö on jakautunut siten, että Juho Väisänen on kirjoittanut patenttioikeudenkäyntien erityispiirteitä käsittelevät kohdat 2-5, Anne Ala-Nissilä on kirjoittanut uudistushankkeita koskevat kohdat 6-8.

¹ Oesch– Pihlajamaa (2008), s. 302.

2 Yleistä patenttiin liittyvästä oikeudenkäynnistä

2.1 Oikeussuojan merkitys

Patenteilla on merkittäviä vaikutuksia yritysten ja muiden kaupallisten toimijoiden taloudellisiin vahvuuksiin suhteutettuina. Yhtenä patenttilainsäädännön tarkoituksena on vaikuttaa positiivisella tavalla keksinnölliseen toimintaan ja elinkeinoelämän kehitykseen. Patentti antaa haltijalleen patenttilain 3 §:n mukaisesti määräaikaisen yksinoikeuden, jonka perusteella hän voi kieltää muita ammattimaisesti hyödyntämästä suojattua keksintöä. Patentin tuoma yksinoikeus antaa keksijöille taloudellisen kannustimen uusien innovaatioiden etsimiseen. Patentit ovat yrityksille tärkeä kilpailuväline ja keino turvata tuotekehityksen jatkuvuus.²

Patentin tuomalla yksinoikeudella ei kuitenkaan tee mitään, jos oikeussuojan saanti on heikkoa. Mahdollisimman nopean, ammattitaitoisen ja varman oikeussuojan saaminen on, erityisesti teollisoikeuksien suuret taloudelliset intressit huomioon ottaen, varsin tärkeää.³ Patenttiasioihin liittyvä oikeussuojajärjestelmä jaetaan yleensä kahteen pääryhmään: hallinnolliseen ja varsinaiseen oikeussuojajärjestelmään. Näistä ensimmäinen koskee patentin hakuvaihetta ja toinen aikaa patentin myöntämisen jälkeen. Järjestelmä voidaan nähdä myös kolmivaiheisena – ensimmäisen vaiheen ollessa hallinnollinen menettely, toisen vaiheen ollessa väliaikaista suojaa tarjoavat toimenpiteet ja viimeisen vaiheen käsittäessä itse oikeudenkäynnin.⁴ Kuten aikaisemmin todettiin, tullaan tässä kirjoituksessa käsittelemään vain kahta jälkimmäistä vaihetta eli jälkikäteissuojaa tuomioistuimessa, erityisesti siitä syystä, että oikeudenhaltijalle on varsin tärkeää, että patentinloukkaukseen päästään puuttumaan nopeasti.

Varsinaisen oikeudenkäynnin avulla saavutettava oikeussuojan on kuitenkin käytännössä vain yksi monista varsinaisista syistä patenttioikeudenkäynneille. Käytännössä vain alle puolet oikeudenkäynneistä käräjäoikeuksissa jatkuu tuomioon saakka ja valtaosin riidat sovitaan jo ennen hovioikeuden tuomiota. Perimmäisenä tavoitteena on usein neuvottelu-aseman parantaminen, vain harvoin on todellista tarvetta saada tuomioistuimen lainvoimainen tuomio asiassa. Muita erityisiä syitä prosessin käynnistämiseksi on esimerkiksi

² HE 92/2005 vp. s.5.

³ Oesch (2000), s. 11.

⁴ Oesch– Pihlajamaa (2008), s. 267.

uskottavuuden ylläpito ja muiden potentiaalisten loukkaajien ”pelottelu”, vastapuolen painostaminen sovintoon sekä patentin faktisen suojapiirin laajentaminen ja ylläpito.⁵

Patenttioikeudenkäyntiin liittyy usein myös kulukysymys, joka kannattaa ottaa huomioon harkittaessa prosessin aloittamisen välttämättömyyttä. Patenttjutut kestävät tavanomaisesti varsin pitkään, pelkkä loukkauskanteen käsittely käräjäoikeudessa kestää normaalisti 1-3 vuotta ja loukkauskanteen sekä vastakkaisen mitätöintikanteen käsittely yhdessä nostavat käsittelyn kokonaiskeston jo 3-6 vuoteen.⁶ Asianosaisten kulut voivat siis nousta korkeiksi, asianajajien laskutuksen noustessa suurimmaksi menoeräksi. Pääsääntöisesti asianosaiset vastaavat itse omista kuluistaan, elleivät he ole vaatineet niitä vastapuolelta. Tuomioistuimen harkinnassa on päättää lopullisesti hävinneen korvattavista kuluista. Massiiviset oikeudenkäyntikulut saattavat jopa estää jutun viemisen tuomioistuimen ratkaistavaksi. Patenttjuttujen monimutkaisuus ja selvitettävien asioiden paljous erityisesti asiantuntijalauseuntojen pyytämisineen edellyttävät tarkkaa harkintaa käytettävissä olevista resursseista ja siitä kuinka pitkäksi aikaa patentinhaltija voi irrottaa voimavaroja prosessin läpiviemiseen.⁷

2.2 Prosessilajin valinta ja kansallinen luonne

Patenttioikeudelliset jutut ajetaan yleensä siviiliprosessin mukaisessa järjestyksessä. Tämä on yleensä selkeä käytännön sanelema pakko, koska useimmiten on vaikeaa saada käytännössä rikosoikeudelliseen vastuuseen luonnollista henkilöä. Patenttjuttua on siksi helpompi ajaa yksityisoikeudellisena vahingonkorvauskanteena, jolloin sen voi kohdistaa myös loukkaavaa yritystä kohtaan helpommin.⁸ On kuitenkin tärkeä huomata, että varsinkin tuotepiratismiin estämiseksi rikosprosessin tarjoamalla torjuntakeinoilla on omat ennakoestävät ja reparatiiviset merkityksensä.⁹ Nykyaikana, kun teollisoikeuksien loukkaamiset ovat varsin yleisiä erityisesti suuremmassa mittakaavassa, on oikeussuojan kannalta tärkeää, että myös rikosprosessuaaliset toimet ovat reaalisesti käytettävissä oleva vaihtoehto.

Patentti- ja rekisterihallituksen myöntämä patentti on voimassa vain Suomessa. Patenttiyh-teistyötä on kehitetty eurooppalaisella ja kansainvälisellä tasolla tavoitteena kansallisten

⁵ Groop, TKK luentomateriaali 2.4.2008.

⁶ *ibid.*

⁷ Oesch (2000) s. 34-35.

⁸ Oesch (2000), s. 27.

⁹ Oesch– Pihlajamaa (2008) s. 268.

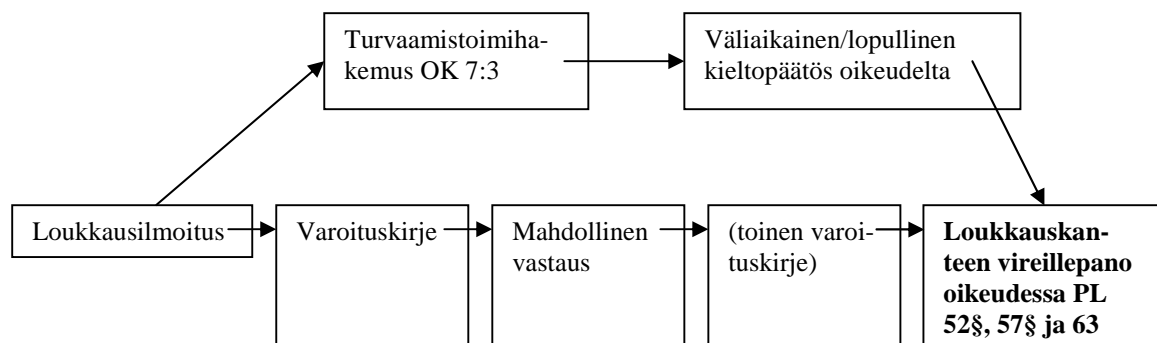
patenttivirastojen päällekkäisen työn vähentäminen. Suomea koskevaa patenttia voi nykyään hakea kolmea tietä: hakemalla joko kansallista patenttia, eurooppapatenttia (EPC) tai tekemällä kansainvälisen hakemuksen (PCT).¹⁰ Tämä harmonisointipyrkimys ei kuitenkaan ole vielä kovin laajalti ulottunut patenttijuttujen prosessinormeihin, jotka ovat edelleen valtaosin kansallisia.

Toisaalta jo teollisoikeuksia koskevat kansainväliset sopimukset velvoittavat Suomen toteuttamaan patenttioikeuden tehokkaan suojaamisen tarpeellisella tavalla. TRIPS (Trade Related Aspects of Intellectual Property)-sopimuksen 41 artiklan 2. kohdan mukaan: ”Procedures concerning the enforcement of intellectual property rights shall be fair and equitable. They shall not be unnecessarily complicated or costly, or entail unreasonable time-limits or unwarranted delays.” Kyseisessä kohdassa lausutaan julki tärkeimmät prosessioikeudelliset periaatteet, jotka ovat tärkeitä teollisoikeudellisissa jutuissa. Suomi onkin harmonisoinut patenttilainsäädäntönsä tarpeellisilta osin vastaamaan TRIPS-sopimusta.¹¹

3 Menettely ennen oikeudenkäyntiä ja kannetyypit

3.1 Patenttioikeudenkäyntiin valmistautuminen

Ennen varsinaista kanteen nostamista Helsingin käräjäoikeudessa, joka on ainoa patenttirii-toja käsittelevä alioikeus, patenttioikeudenkäyntiin valmistaudutaan yleensä varsin kaava-maisesti, toki jokaisen patentin erityispiirteet huomioon ottaen. Erityisesti patentinhaltijan asianajajan näkökulmasta patenttioikeudenkäyntiä edeltävät mahdolliset toimenpiteet voi-daan kuvata seuraavalla kaaviolla¹²:

¹⁰ <http://www.prh.fi/fi/patentit/useinkysyttya.html> (viittauspäivä 8.11.2008).

¹¹ Ks. HE 161/1995.

¹² Groop, TKK luentomateriaali 2.4.2008.

Varoituskirje edeltää usein loukkauskanteen nostamista. Varoituskirjeen lähettäminen vastapuolelle on yleensä alalla vallitsevan käytännön mukaista. Tällöin viimeistään kirjeen saadessaan väitetyn loukkaajan vilpittömä mieli poistuu. SopMenL 1 ja 2 §:n säännökset on kuitenkin otettava huomioon, kun aiotaan lähettää varoituskirje. Kirjeen lähettämisen tarpeellisuus ja sisällön asianmukaisuus on arvioitava tarkasti edellä mainittujen pykälien valossa, varsinkin niissä tapauksissa, joissa varoituskirje lähetetään myös muille kuin ensisijaiselle epäillylle loukkaajalle, kuten epäillyn yhteistyökumppaneille, asiakkaille tai jälleenmyyjille.¹³ Varoituskirje katsotaan yleensä patentinhaltijan oikeudenkäynnin ulkopuolella vastapuolelle esittämäksi kirjalliseksi pyynnöksi keskeyttää määräajassa patenttioikeuden loukkaus sekä tuhoamaan patenttia loukkaava materiaali, mutta myös antamaan tarkempia tietoja loukkauksesta ja olosuhteista.¹⁴ Rakenteeltaan varoituskirje voi olla esimerkiksi seuraavanlainen:

”Edustamme X Oy:tä. X Oy:llä on Suomessa patentti No. 123 – menetelmä tuotteen Y valmistamiseksi (Liite 1). Käsitksemme mukaan tuotetta Y ei voi valmistaa muutoin kuin hyödyntämällä X Oy:n patentoimaa keksintöä. Olemme saaneet tietää, että markkinoitte tuotetta Y Suomessa. Pyydämme Teitä toimittamaan allekirjoittaneelle selvityksen siitä, millä menetelmällä tuote Y valmistetaan. Ilmoitamme, että toisen patenttioikeuksien tahallinen loukkaus on rikos ja että loukkaajan on suoritettava patentinloukkauksesta loukatulle korvaus.”

3.2 Patenttilain kannetyypit

Patenttilaki sisältää eräitä tuomioistuimenmenettelyä koskevia ns. *lex specialis* -säännöksiä, jotka menevät konkreettista patenttiriitaa käsiteltäessä yleisten oikeudenkäymiskaaren säännösten edelle.¹⁵ Patenttilain 9 luku sisältää erityisiä prosessisäännöksiä, jotka joko täydentävät tai jossain määrin poikkeavat yleisistä prosessiperiaatteista. Tärkeitä säännöksiä löytyy myös ulosottokaaren 7 luvun säännöksistä, jotka koskevat turvaamistoimen täytäntöönpanoa.

Patenttioikeudellisissa jutuissa oikeussuojaa lähdetään kanneteitse toteuttamaan useimmiten PatL 57 §:n mukaisella loukkauskanteella tai PatL 52 §:n 1 momentin mukaisella mitätöintikanteella. Lisäksi patenttilaki mahdollistaa myös seuraavanlaisia kanteita:

¹³ Rapinoja, IPR University Center luentomateriaali 16.10.2008.

¹⁴ Oesch (2000) s. 29.

¹⁵ Oesch (2000) s. 14-15.

- kieltokanne
- vahvistuskanne (PatL 63 ja 65 §:n mukaan myös lisenssinsaaja voi olla kantajana)
- pakkolupakanteet (äärimmäisen harvinaisia)
- parempaa oikeutta keksintöön koskevat kanteet
- patentin siirtämistä koskevat kanteet (patentin myöntämisen jälkeen)
- ennakkokäyttöoikeutta koskevat kanteet

Prosessin aikana annettavaa PatL 68 §:n mukaista väliaikaista kieltoa ja OK 7:3 mukaista yleistä turvaamistoimea käsitellään myöhemmin.

Patenttilain 57 §:n mukaan tuomioistuin voi kieltää sitä, joka loukkaa patentin tuottamaa yksinoikeutta (patentinloukkaus), jatkamasta tai toistamasta tekoa. Loukkaus patenttia kohtaan voi käsitteellisesti olla käsillä vasta patentin myöntämisen jälkeen. PatL 60 §:n mukaan patentin loukkaussuoja tulee voimaan siitä lähtien, kun hakemus on tullut julkiseksi PatL 22 §:n mukaisesti ja se liittyy asiallisesti vain niihin vaatimuksiin, jotka hakemuksen tullessa julkiseksi ovat mukana siinä.¹⁶ Mikäli kyseessä olisi rikosprosessissa nostettava kanne, on huomattava että teollisoikeusrikos ja -rikkomusjutuissa asianomistajan on oltava aktiivinen ja tehtävä aloite.

Patenttilain 52 §:n mukaan patentin mitätöintikanteen voi nostaa kuka tahansa, jolle patentista on haittaa, myös syyttäjä, mikäli yleinen etu sitä vaatii. Tässä tapauksessa kynnyksen nostamiseksi on siis alempi kuin loukkauskanteessa, koska myös syyttäjä voi nostaa kanteen. Vuoden 2008 alusta lähtien vireille pannuissa patenttiasioissa ei pääsääntöisesti enää jätetä loukkausasian käsittelyä odottamaan mitättömyyskanteen lainvoimaista ratkaisua. Poikkeuksellisesti, esimerkiksi osapuolten ollessa tästä yksimielisiä, voidaan loukkauskanne kuitenkin käräjäoikeuden harkinnan mukaan jättää lepäämään. Näin tuomioistuin ottaa samassa tuomiossa kantaa molempiin kysymyksiin.¹⁷ Tämä on selkeä parannus patenttijuttujen pidentyneitä käsittelyaikoja ja kustannusten nousua vastaan.

Paremmasta oikeudesta keksintöön liittyvät kanteet ja keksinnön siirtämistä koskevat kanteet on laissa määritelty PatL 17 ja 18 §:n mukaisesti tilanteisiin riippuen kantajan asemasta. Täydentäviä säännöksiä on muun muassa PatL 53 ja 65 §:ssä. Näissä kannetyypeissä perimmäinen kysymys on sen selvittäminen, kuka on ollut todellisuudessa mukana keksin-

¹⁶ Oesch–Pihlajamaa (2008) s. 283.

¹⁷ Groop, TKK luentomateriaali 2.4.2008.

nöllisen panoksen alkuunpanijana. Kyseisissä kannetyypeissä ongelmalliseksi saattaa muodostua todistusaineiston hankkiminen varsinkin jos patentti on jo suhteellisen vanha, eikä yhteistyötilanteista välttämättä ole tällöin tehty tarvittavaa ja riittävän täsmällistä dokumentaatiota.¹⁸

Patenttilain 63 §:n mukaan patentinhaltija tai se, jolla käyttö tai pakkoluvan perusteella on oikeus käyttää hyväksi keksintöä, voi ajaa vahvistuskannetta siitä, nauttiiko hän patentin perusteella suojaa toista vastaan, jos asiassa ilmenee epäselvyyttä ja siitä aiheutuu hänelle haittaa. Oesch erottaa sekä positiivisen että negatiivisen vahvistuskanteen. Positiivisella vahvistuskanteella pyritään vahvistamaan oikeus keksintöön, kun taas negatiivisella pyritään selvittämään mitkä ovat toisen oikeudenhaltijan oikeuksia loukkaamattomat yritys-toiminnan rajat. Jälkimmäisellä kanteella pyydetään tuomioistuinta toteamaan se seikka, ettei menetelmä tai tuote loukkaa toisen patenttia. Pakkoluvan saantia koskevaa kannetta säätelee PatL 49 §. Näissä varsin harvinaisissa tapauksissa kantaja väittää puheena oleviin säännöksiin vedoten, että hänellä on pakkolupasäännöksen tai erityissäännöksen mukainen oikeus käyttää patenttia. Tuomioistuin myöntää pakkoluvan vain ei-yksinomaisena.¹⁹

4 Asiantuntijan rooli patenttioikeudenkäynnissä

Patenttioikeudenkäynnin yksi erityispiirre on sen valtava teknisten asioiden ja yksityiskoh-
tien määrä, joka edellyttää sekä tuomareilta että asianosaisilta hyvin paljon tietämystä kiis-
tan kohteesta, eli keksinnöstä ja sen tekniikasta. Patenttijutun oikeellisuuden varmistami-
nen edellyttää asiantuntijoiden käyttöä. Patenttilain 65 § forumsäännöksen mukaan käsitel-
täessä patenttijuttuja tuomioistuimessa, on tuomioistuimen apuna PatL 66 §:n mukaisesti
kaksi asiantuntijajäsentä, jotka ovat tuomioistuimen kutsumia. Toisen asiantuntijaryhmän
muodostavat asianomaisten itse todistajinaan kutsumat asiantuntijat. Periaatteessa asian-
tuntijan tehtävänä on tehdä selkoa kokemussäännöistä, kun taas todistajan tarkoituksena on
kertoa relevanteista tapahtumafaktoista.²⁰

4.1 Käräjäoikeuden kutsumat asiantuntijat

¹⁸ Oesch-Pihlajamaa (2008) s. 291.

¹⁹ Oesch-Pihlajamaa (2008) s. 292–293.

²⁰ Lappalainen (2001), s. 282.

Patenttilain 67 § mukaan: ”Käräjäoikeus määrää kalenterivuodeksi kerrallaan tarpeellisen määrän 66 §:ssä tarkoitettuja asiantuntijoita. Ennen määräyksen antamista oikeuden on hankittava valtion teknillisen tutkimuskeskuksen lausunto. Ilman laillista syytä ei saa kieltäytyä ottamasta vastaan edellä mainittua tehtävää.” Asiantuntijoita on viime vuosina määrätty noin 100 per kalenterivuosi hyvin moninaisilta teknologian aloilta. Ritvala huomauttaakin, että patenttioikeudelliset jutut ovat ainoa asiaryhmä yleisissä tuomioistuimissa, jossa erityisalan asiantuntemus olisi saatavissa näin yksilöidyillä kriteereillä ennalta määrätystä asiantuntijajoukosta.²¹

Toisaalta pienen maan ongelmana ovat joskus esiintyvät jääviystilanteet, joissa kaikki käräjäoikeuden määräämistä ja asiaan kaavaillemista tietyn teknillisen alan huippuasiantuntijoista ovat joko kyseisessä asiassa asianosaisten käyttämiä asiantuntijoita/ asiantuntevia todistajia tai muuten esteellisiä PatL 65 § mukaisiksi asiantuntijoiksi.²² Myös Oesch nostaa jääviysongelman esiin ja esittää, että asiantuntijajäsenen tulisi voida yleisistä luottamussyistä soveltaa tuomaria koskevia jääviysperiaatteita, asiantuntijan keskeisen roolin johdosta.²³ Tämä on mielestäni perusteltua, koska asiantuntijajäsenten lausunnoilla on kuitenkin verrattain suuri painoarvo oikeudenkäynnin lopputuloksen suhteen.

Patenttilain 66 §:n mukaan ”Asiantuntijan on annettava lausunto oikeuden hänelle tekemistä kysymyksistä. Lausunto on otettava pöytäkirjaan. Asiantuntijalla on oikeus tehdä kysymyksiä asianosaisille ja todistajille.” Asiantuntijat antavat lausuntonsa, mutta heillä ei ole kuitenkaan äänivaltaa ratkaisukokoonpanossa. Asiantuntijat osallistuvat käräjäoikeudessa patenttiasian pääkäsittelyyn ja toimittavat kirjallisen lausuntonsa käräjäoikeudelle pääkäsittelyn jälkeen. Käräjäoikeus ei pyydä asiantuntijoidensa lausunnosta kirjallista lausumaa asianosaisilta, joten asianosaiset eivät kykene käräjäoikeusvaiheessa antamaan vastaustaan käräjäoikeuden kutsumien asiantuntijoiden lausunnosta. Vasta muutoksenhakuvaiheessa on asianomistajilla mahdollisuus argumentoida käräjäoikeuden asiantuntijoiden lausuntoja.²⁴

Käräjäoikeuden määräämän asiantuntijan tehtävänä on teknistä laatua olevien tosiasioiden selvittäminen. Hänen tulisi jättää lausuntonsa lainsäädännöllisten kysymysten kohdalta avoimeksi ja vaikka asiantuntijalta edellytetäänkin valaa, on hän silti vain virallinen tekni-

²¹ Ritvala (2006), s. 217.

²² Miettinen (2003), s. 175. ks. myös s. 51–52 teoksesta ”Patenttioikeuden erityiskysymyksiä”

²³ Oesch (2000), s. 71.

²⁴ Ritvala (2006) s. 5.

nen neuvonantaja. On kuitenkin selvää, että tietyssä määrin asiantuntija ottaa kantaa myös asian lain soveltamista edellyttäviin kysymyksiin ja tuomarit useimmiten seuraavatkin patenttiasiantuntijan mielipidettä.²⁵ Tätä mieltä on myös Ritvala, joka tutki pienimuotoisesti kahtatoista Helsingin hovioikeuden ratkaisua kärjäoikeuden kutsumien teknillisten asiantuntijoiden lausunnon ja tuomioistuimen loukkausta tai mitättömäksi julistamista koskevan ratkaisun lopputuloksen välisen yhtenevyyden kannalta. Hänen tarkastelemissaan tapauksissa kymmenessä kahdestatoista päätyi kärjäoikeus samalle kannalle kuin tekniset asiantuntijat. Ritvalan mukaan osasyyn tähän on se, että asiantuntijat osallistuvat kärjäoikeuden pääkäsittelyyn, ja jossain määrin sekin, että kärjäoikeuden määräämillä asiantuntijoilla on usein varsin paljon kokemusta patenttiriitojen oikeuskäytännöstä.²⁶

4.2 Asianosaisten nimeämät asiantuntijat

Asianosaisten kutsumat asiantuntijat ovat oikeudelliselta asemaltaan varsin erilaisessa asemassa kuin tuomioistuimen kutsumat asiantuntijat. Vain tuomioistuimen kutsumiin asiantuntijoihin sovelletaan kokonaisuudessaan OK 17 luvun säännöksiä. Jutun osapuolten kutsumiin asiantuntijoihin sovelletaan vain OK 17:55 todistajaa koskevia säännöksiä. Oeschin mukaan tällaiset osapuolen tekniset asiantuntijat eli prosessioikeudellisessa mielessä niin sanotut avustavat asiantuntijat eivät kuitenkaan ole todistajan roolissa oikeudenkäynnissä.²⁷ Tällainen asiantuntija voi kuitenkin antaa lausuntonsa myös kirjallisesti, ja näin yleensä käykin. Asianosaiset käyttävät tyypillisesti patenttiasioissa apunaan teknillisen alan asiantuntijoita pääsääntöisesti myös jutun faktoihin perehtyneinä asiantuntevina todistajina.²⁸

Asianosaisten asiantuntijoilla on tavanomainen oikeus todistajanpalkkioon, mutta ei erityistä oikeutta saada palkkiota asiantuntijalausunnoistaan, mikä jääkin asianosaisten ja asiantuntijan väliseksi asiaksi. Toisaalta mikäli asianosainen voittaa jutun, voi tarpeelliseksi katsottavat asiantuntijan menoerat saada katetuksi vastapuolen piikkiin.²⁹ Ritvala ei näe asiantuntijoiden laajaa ja ajoittain epäselvää roolia patenttioikeudenkäyntien varsinaisena ongelmana. Prosessinjohtollisia sekä vastaanotettavan näytön tulkintaan liittyviä vaikeuk-

²⁵ Oesch (2000), s. 71.

²⁶ Ritvala (2006), s. 6.

²⁷ Oesch (2000), s. 72.

²⁸ Ritvala (2006), s. 221.

²⁹ *ibid.*

sia aiheuttaa Ritvalan mukaan kuitenkin erityisesti asianosaisten tuomioistuimelle patenti-asioiden valmistelussa todisteiksi tarjoamien moninaisten asiantuntijalausuntojen runsaus ja toisinaan vielä hovioikeudessakin vallitseva epäselvyys asiantuntevien todistajien todistusteemoista. Kaiken kaikkiaan Ritvala näkee kuitenkin asiantuntijoiden laajan käytön tuomioistuimen työtä helpottavana ja tukevana asiana.³⁰

5 Väliaikainen suoja patentinloukkaustilanteissa

Kolme perustavanlaatuisinta immateriaalioikeudellista oikeuskeinoa loukkaajaa vastaan on yleensä kielto, vahingonkorvaus ja loukkaavan esineen kelpaamattomaksi tekeminen.³¹ Seuraavassa käsitellään oikeudenkäynnin aikana tai jo ennen oikeudenkäyntiä määrättävää väliaikaista kielloa, eli turvaamistoimia, joilla pyritään nopeasti lopettamaan loukkaava toiminta ja lisävahinkojen syntyminen. Tyypillistä turvaamistoimille on summaarisuus, kiireellisyys ja turvaamistoimen hakijan velvollisuus nostaa pääasiakanne, jos turvaamistoimi määrätään (koskee vain PatL 68 § väliaikaiskielloa). Näistä keskeisimmät säännökset löytyvät OK 7 luvusta, mutta myös patenttilaista löytyy oma 68 § väliaikaiskiellolle.³² Yleisesti turvaamistoimea määrättäessä tuomioistuin ei ratkaise, loukkaako vastaajan menettely hakijan oikeutta, vaan se tutkii ainoastaan, täyttyvätkö turvaamistoimen myöntämiselle asetetut laissa säädetyt edellytykset.

5.1 Oikeudenkäymiskaaren mukainen turvaamistoimi

Patentinloukkausjutuissa voidaan väliaikainen kielto määrätä ensinnäkin OK 7:3 nojalla, mikäli ”hakija saattaa todennäköiseksi, että hänellä on vastapuolta vastaan muu kuin 1 tai 2 §:ssä tarkoitettu oikeus, joka voidaan vahvistaa ulosottokaaren 2 luvun 2 §:ssä tarkoitettulla ratkaisulla, ja on olemassa vaara, että vastapuoli tekemällä jotakin, ryhtymällä johonkin tai laiminlyömällä jotakin tai jollakin muulla tavoin estää tai heikentää hakijan oikeuden toteutumista tai olennaisesti vähentää sen arvoa tai merkitystä.” Päättyessään yleisen turvaamistoimen määräämisestä tuomioistuimen tulee lisäksi kiinnittää huomiota siihen, että vastapuolelle ei aiheudu turvattavaan etuuteen nähden kohtuutonta haittaa.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että yleisen turvaamistoimen edellytyksiä on kolme:

³⁰ Ritvala (2006), s. 222.

³¹ Norrgård (2004), s. 1063 ja Norrgård (2000), s. 59.

³² Oesch (2000), s. 76-77.

- 1) Vaade-edellytys, joka edellyttää, että hakijan on saatettava todennäköiseksi, että hänellä on lainkohdan mukainen oikeus. Patenttioikeuden osalta hakijan on siis saatettava turvaamistoimikelpoisen oikeutensa tai vaateensa olemassaolo todennäköiseksi.³³
- 2) Vaara-edellytys, joka täyttyy kun on olemassa vaara, että vastapuoli estää tai heikentää hakijan oikeuden toteutumista tai vähentää olennaisesti sen arvoa tai merkitystä. Norrgårdin mukaan riittää, että loukkauksen uhka on olemassa.³⁴
- 3) Haittaharkintaedellytys (intressiharkinta), jossa haittoja tulee arvioida useammasta näkökulmasta. Harkinnassa tulee kiinnittää huomiota hakijan ja vastapuolen varallisuus ja muihin olosuhteisiin, hakijavakuuden laatuun ja kanteen menestymisen todennäköisyyteen.³⁵

Lisäksi turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanon edellytyksenä on tarvittavan hakijavakuuden asettaminen toimenpiteestä mahdollisesti vastapuolelle aiheutuvasta vahingosta. Hakija on ankarassa vastuussa eli vastaa tuottamuksesta riippumatta tarpeettomasti hankitusta turvaamistoimesta, mikäli vastapuolelle on aiheutunut vahinkoa (OK 7:11). Oikeuskäytännöstä on nähtävissä, että turvaamistoimen myöntäminen vaatii varsin korkeita edellytyksiä. Tämä on selkeimmin todettu korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2003:118.³⁶

5.2 Patenttilain 68 § mukainen väliaikainen suoja

Väliaikaista kieltoa koskee myös PatL 68 §, jonka mukaan tuomioistuin voi kantajan pyynnöstä oikeudenkäynnin aikana kieltää käyttämästä patenttia tai määrätä, että 59 §:ssä tarkoitettu omaisuus (patenttia loukkaava omaisuus) on oikeudenkäynnin ajaksi pantava väliaikaisesti takavarikkoon. Tämän pykälän mukainen väliaikaiskielto edellyttää pääasiaa koskevan kanteen vireillä oloa. Huomionarvoista on, että OK 7:3 ja PatL 68 § eivät poisulje toisiaan. Pykälän toisessa momentissa säädetään edellytyksistä, joiden mukaan kanta- ja voidaan velvoittaa asettamaan oikeuden hyväksymä vakuus sen vahingon ja haitan korvaamisesta, mikä toimenpiteestä saattaa aiheutua vastapuolelle. Patenttilaissa säädetään siis OK 7:3:n yleissäännöstä vähemmän kiellon edellytyksistä.

³³ Savola (2001), s. 439.

³⁴ Norrgård (2004), s. 1065.

³⁵ Savola (2001), s. 441.

³⁶ Norrgård (2004), s. 1077.

Norrgårdin mukaan PatL 68 §:n edellytyksiä tulisi tulkita siten, että ne vastaisivat yleisen turvaamistoimen edellytyksiä, jotta välttyttäisiin oikeudenhaltijan väärinkäytöksiltä. Väliaikainen kieltä voitaisiin siis PatL 68 §:n mukaan, kun oikeudenhaltija on saattanut oikeudenloukkauksen todennäköiseksi ja että loukkaus on jatkuva. Hän nostaa esiin ongelmaksi toisaalta turvaamiskynnyksen, jota ei lainkohdassa edellytetä ja toisaalta haittaharkinnan merkityksen, joka on monitulkintainen myös yleisen turvaamistoimen kohdalla.³⁷

5.3 Todistelun turvaaminen ja rajatoimenpiteet

Laki todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa (TodTurvL) tuli voimaan toukokuussa 2000. Sen tarkoituksena oli ensinnäkin helpottaa ja nopeuttaa suojan toteuttamista todistusarvoltaan tärkeiden, mutta helposti hävitettävien todisteiden, kuten sähköisten dokumenttien talteen ottamisen osalta todennäköisen loukkauksen ollessa käsillä.³⁸ Erillinen laki säädettiin erityisesti vastaamaan TRIPS-sopimuksen 50.1 artiklan säännöksiä todisteiden turvaamisesta immateriaalioikeusasioissa. TodTurvL:n mukaan edellytyksenä todisteiden takavarikoimiselle on esimerkiksi vaara todisteiden hävittämisestä. TodTurvL ja väliaikaisen turvaamistoimen voidaan katsoa olevan tarkoitukseltaan samaan tähtääviä. Mikäli oikeudenhaltija onnistuu saamaan takavarikointipäätös todisteiden turvaamiseksi, mahdollisuudet väliaikaisen kiellon saamiseksi kasvavat, joka taas lisää vastapuolen halukkuutta sovitteluun.³⁹

Immateriaalioikeuksien loukkaaminen laajemmassa laajuudessa on yleensä kaupalliseen hyötyyn tähtäävä ja rajat ylittävää toimintaa. Siksi tulliviranomaiset voivatkin suorittaa valvontaa ja estää lainvastaisesti valmistettujen patenttia loukkaavien tuotteiden markkinoille pääsyn. Vuonna 2003 annettu niin sanottu EY:n tuoteväärengösetus (EY N:o 1983/2003) antaa mahdollisuudet estää patentilla suojattujen tuotteiden tuonnin siihen maahan, jossa hakemus tulliviranomaisten toimenpiteeksi on tehty. Hakemuksen johdosta tulliviranomainen tekee päätöksen viipymättä ja myönteisessä tapauksessa loukkaavia tuotteita tavattaessa asettaa ne suspensiomenettelyyn. Tästä markkinoilta pidättämisajasta sekä muista yksityiskohdista määrätään tarkemmin ko. asetuksessa.⁴⁰ Tullipysäytystä on käytetty varsin paljon erityisesti lääkeväärengöstapauksissa. Lääkeväärengökset ovat olleet viime

³⁷ Norrgård (2004), s. 1066.

³⁸ Oesch–Pihlajamaa (2008), s. 299.

³⁹ Norrgård (2002), s. 106.

⁴⁰ Oesch–Pihlajamaa (2008), s. 301.

vuosina kasvussa ja tuli onkin ottanut haltuunsa viimeisen kahden vuoden aikana yhteensä 300.000 väärennettyä lääkevalmistetta.⁴¹

6 Oikeudenkäyntiudistusten taustatekijät ja tavoitteet

Immateriaalioikeuksia koskevien asioiden käsittely on nykyisin hajaantunut useaan eri paikkaan. Määrällisesti eniten niitä käsitellään Helsingin käräjäoikeudessa sekä PRH:n valituslautakunnassa. Suomessa onkin pohdittu jo pitkään vaihtoehtoja käsittelyn keskittämiseksi. Käsittelyn hajaantumisen vuoksi on mahdollista, että samaa immateriaalioikeutta koskeva kysymys on yhtä aikaa vireillä sekä tuomioistuimessa että rekisteriviranomaisessa. Tästä aiheutuu luonnollisesti viivytyksiä.⁴² Selvää on, että riitaisten immateriaalioikeusasioiden keskittäminen mahdollisimman kattavasti samaan oikeuspaikkaan ja käsiteltäväksi mahdollisimman yhdenmukaisten, mutta kuitenkin samalla riittävän joustavien menettelysääntöjen pohjalta johtaisi tehokkuuteen ja aikaisempaa parempaan asiantuntemukseen.⁴³

Kiistatonta lienee, että tarve ja halu keskittämislle ovat olemassa ja sen edut ovat ilmeisiä tehokkuuden ja aikaisempaa paremman asiantuntemuksen muodossa. Konkreettisina vaihtoehtoina on kaavailtu markkinaoikeuden (MAO) tai Helsingin käräjäoikeuden erikoistumista patenttiasioita hoitaviksi tuomioistumiksi. Oikeusministeriön työryhmät ovat ehdottaneet molempia mietinnöissään, sillä vuonna 2005 työryhmässä (työryhmämietintö 2005:2) kannatettiin IPR-asioiden keskittämistä Helsingin käräjäoikeuteen. Ongelmalliseksi koettiin ilmeisesti perustuslailliset ongelmat, jotka liittyvät PRH:n päätöksiä koskevan muutoksenhaun siirtämiseen yleiseen tuomioistuimeen. Kuitenkaan professorit Kaarlo Tuori ja Niklas Bruun eivät pidä IPR-asioiden keskittämistä Helsingin käräjäoikeuteen ongelmallisena perustuslain kannalta työryhmämietinnöstä antamassaan lausunnossaan.⁴⁴

Työryhmämietinnössä 2007:20 ehdotetaan konkreettisia ratkaisuja IPR-asioiden keskittämiseksi ja vastaukseksi ongelmiin esitetään IPR-asioiden käsittelyä markkinaoikeudessa. Tärkeimmät markkinaoikeuteen siirrettävät asiaryhmät olisivat:

⁴¹ Tullihallituksen kirje lääkeväärennöksistä 4.11.08.

⁴² Oikeusministeriön työryhmämietintö 2007:20.

⁴³ KKO:n lausunto OH2008/33, s. 1.

⁴⁴ Bruun & Tuori (2008), s. 10.

- patenti- ja rekisterihallituksen valituslautakunnassa käsiteltävistä asioista valitukset väitteisiin ja mitättömäksi julistamisvaatimukseen annetuista teollisoikeuksia koskevista rekisteröintiratkaisuista,
- Helsingin käräjäoikeudessa käsiteltävistä asioista teollisoikeuksia koskevat riita- ja turvaamistoimiasiat sekä teollisoikeuksien rekisteröinnin kumoamista koskevat asiat,
- yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävistä asioista tekijänoikeuksia koskevat riita- ja turvaamistoimiasiat.

Työryhmä korostaa, että immateriaalioikeusasioiden käsittely on vaativaa ja edellyttää erityistä asiantuntemusta. Siksi asioiden keskittäminen yhteen näihin asioihin erikoistuneeseen tuomioistuimeen lisääisi oikeusvarmuutta. Tämä vähentäisi tarvetta muutoksenhakuun ja lisäksi parantaisi suomalaisten yritysten toimintaedellytyksiä, joita arvioitaessa IPR-oikeuksilla on koko ajan tärkeämpi merkitys.⁴⁵ Yritysten kilpailukykyyn vaikuttaa suoraan se, miten tehokkaasti ja ennustettavasti ne pystyvät puolustamaan IPR-oikeuksiaan. Tämä on tärkeää erityisesti pk-yrityksille.

6.1 IPR-asioiden keskittäminen markkinaoikeuteen

Oikeusministeriön asettama työryhmä päätyi mietinnössään (2007:20) ratkaisuun, jonka mukaan kaikista käräjäoikeuksista siirrettäisiin teollisoikeuksia koskevat riita- ja turvaamistoimiasiat, teollisoikeuksien rekisteröinnin kumoamiset sekä vahingonkorvausvaatimukset sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa MAO:teen. Näiden lisäksi osa PRH:n ratkaisusta tehdyistä valituksista keskitettäisiin MAO:teen, jotka käsiteltäisiin hallintolain mukaisesti ja riita- ja turvaamisasiat pääosin oikeudenkäymiskaaren mukaisesti. Jos työryhmän ehdottama uudistus tulisi voimaan, se merkitsisi markkinaoikeuden aseman ja tehtävien uudelleenarviontia. Markkinaoikeuden käsiteltäväksi tulisi vuosittain noin 200 uutta asiaa, jolloin asiamäärä lisääntyisi 40 prosentilla nykyisestä.⁴⁶ Jotta MAO pysyisi toimintakykyisenä tuomioistuimena, työryhmä asetti keskittämisellä tiettyjä ehtoja. Esimerkiksi niiden mukaan MAO:sta tulee siirtää pois suurin osa julkisia hankintoja koskevista jutuista, MAO:n resursseja tulee vahvistaa ja turvata olemassa olevan osaamisen hyödyntäminen.⁴⁷

⁴⁵ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2007:20.

⁴⁶ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2007:20.

⁴⁷ Mansala (2008), s.1

6.1.1 Rikosasioiden käsittely

Oikeusministeriön mietinnön (2007:20) mukaan MAO:teen ei ole tarkoitus siirtää kaikkia IPR-asioita, vaan teollis- ja tekijänoikeuksia koskevat rikosasiat säilyisivät edelleen yleisten tuomioistuinten käsiteltävinä ja PRH:n valituslautakunta käsittelee ratkaisut, joissa PRH on hylännyt rekisteröintihakemuksen.⁴⁸ Tosin työryhmä siirtäisi markkinaoikeuteen sellaiset asiat, joissa kolmas osapuoli on tehnyt väitteen patentin tai muun yksinoikeuden myöntämistä vastaan. Nykyisin ne käsitellään PRH:n valituslautakunnassa.⁴⁹

Teollis- ja tekijänoikeuksia koskevat rikosasiat käsiteltäisiin siis edelleen käräjäoikeuksissa. KKO:n lausunnon (OH2008/33) mukaan tämä olisi merkittävä epäkohta ja siviili- ja rikosoikeudellisten immateriaalioikeusjuttujen eriytyminen useistakin syistä huono ratkaisu, sillä oikeudenhaltijalle rikosoikeudellinen suoja on yksi merkittävä suojamuoto. Rikosprosessin tuottamista eduista mainittakoon oikeudenloukkauksen ensisijainen selvittämisvastuu, joka on esitutkintaviranomaisilla ja virallisella syyttäjällä, kun taas asianomistaja itse voi pysytellä passiivisempana. Etenkin pk-yritysten kannalta tällä voi olla suurtakin merkitystä, sillä tuomioistuimen asiantuntemus ja tietotaito ovat tällöin ensiarvoisen tärkeässä asemassa. Kustannukset jakaantuvat myös muille kuin kantajalle esitutkintaviranomaisten ja virallisen syyttäjän ollessa aktiivisesti mukana prosessissa. Lisäksi rikosprosessuaaliset pakkokeinot voivat tarjota loukkauksen kohteelle siviiliprosessia tehokkaampia suojakeinoja. Oikeudenhoidon laadun ja tehokkuuden merkitystä ei näillä perusteilla voi sivuuttaa rikosoikeudellisten IPR-asioiden kohdalla.⁵⁰

Tuomioistuimen ammattitaito tulee esille rikosoikeudellisissa asioissa, joissa tunnusmerkkien soveltaminen edellyttää aineellisen immateriaalioikeuden tuntemusta, sillä on mahdollista, että niiden yhteydessä voi riita-asioiden tavoin tulla arvioitavaksi vaikeitakin immateriaalioikeudellisia kysymyksiä. Lisäksi rikosasian vastaajan oikeusturvaan kohdistuvat erityisen tiukat vaatimukset korostavat osaltaan tarvetta paitsi yleisen rikos- ja rikosprosessioikeuden hallintaan myös sovellettavien tunnusmerkkien pohjana olevan aineellisen immateriaalioikeuden vahvaan osaamiseen.⁵¹

⁴⁸ Mansala (2008), s.1.

⁴⁹ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2007:20.

⁵⁰ KKO:n lausunto OH2008/33, s. 2.

⁵¹ KKO:n lausunto OH2008/33, s. 2.

Rajatun toimivallan tuomioistuimessa, jota MAO olisi, voidaan lisäksi kohdata ongelmia oikeussuojateiden eriytymisen ja toimivaltarajojen suhteen. Erityisasiantuntemuksen turvaaminen laajan yleisen toimivallan omaavan yksikön sisällä on siltä kannalta parempi ratkaisu erityistuomioistuimeen verrattuna, että tällöin välttyään edellä esitetyiltä tulkinta-ongelmilta ja oikeudenkäynneiltä.⁵²

Useiden eri prosessilajien noudattaminen rinnakkain ei aiheuttane ongelmaa.⁵³ Markkinaoikeuden ratkaisuun haettaisiin muutosta asiaryhmästä riippuen joko korkeimmalta oikeudelta tai korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Valitusluvan saamisen edellytykset korkeimmassa oikeudessa saattavat vaatia jatkotarkastelua, jottei muutoksenhakuoikeus kapenisi nykyisestä. Muitakin järjestelmän yksityiskohtia on tarkoitus tarkastella erikseen määriteltävässä jatkotyöskentelyssä.⁵⁴

Työryhmän ehdotus IPR-asioiden siirtämisestä MAO:teen vaatii vielä jatkoselvittelyä ja mahdollisesti myös oikeudenkäyntimenettelyä koskevaa sääntelyä. Mietintö on herättänyt keskustelua vaihtoehtoisista ratkaisumalleista, sillä mietinnössä annetut lausunnot ovat ristiriitaisia eikä jatkovalmistelulle ole annettu aikataulua. Mikäli halutaan, että Suomi on uskottavalla tavalla mukana eurooppalaista patenttitoimioistuinta rakennettaessa, tulee siihen tähtääviin toimenpiteisiin ryhtyä välittömästi.⁵⁵

6.1.2 PRH:n valituslautakunnan tehtävien siirtäminen

Työryhmämietinnössä (2007:20) on käsitelty eräitä oikeudenkäyntimenettelyä koskevia seikkoja perusteltaessa miksi MAO:sta pitäisi tulla uusi IPR-asioiden erityistuomioistuin. Työryhmän mukaan PRH:n valituslautakunnasta siirtyvät asiat olisivat tarkoituksenmukaisimmin käsiteltävissä niiden luonteen mukaisesti hallintolainkäyttäjärjestyksessä MAO:ssa. Koska kalliilta pääkäsittelyltä olisi työryhmän mukaan hyvä välttyä prosessiekonomian kannalta, OK 8 luvun mukaista hakemusasioiden käsittelyjärjestystä on pidetty näiden asioiden käsittelylle sopimattomana. Kuitenkin mietinnössäkin todetaan, että kysymyksessä olevat asiat ovat asiallisesti riita-asioihin rinnastuvia ja siitä johtuen ne tulisi jo oikeusturvasyistä käsitellä oikeudenkäynnille ominaisessa kontradiktorisessa, kaksiasi-

⁵² KKO:n lausunto OH2008/33, s. 2.

⁵³ Mansala (2008), s. 1.

⁵⁴ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2007:20.

⁵⁵ Mansala (2008), s.1.

ainosaissuhteelle perustuvassa menettelyssä. Tällaisten asioiden käsittelylle juuri riita-asioiden käsittelyjärjestys on omiaan tarjoamaan asianmukaiset oikeusturvan takeet.⁵⁶

On myös pidettävä mielessä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklasta johtuvat menettelylliset vaatimukset, jotka on täytettävä missä tahansa asiassa, jossa konvention mukaisen autonomisen tulkinnan mukaan on kysymys artiklan soveltamisalaan kuuluvasta riitaisuudesta. Asioiden ohjaaminen hallintolainkäyttölain varaan rakentuvaan menettelyyn ei mahdollista poikkeamista artiklan mukaisista menettelyllisten oikeusturvan takeista asian laadun vaatiessa niiden noudattamista.⁵⁷

7 IPR-asioiden keskittäminen Helsingin käräjäoikeuteen

OM:n työryhmämietintö (2007:20) aiheutti laajaa keskustelua ja mm. professorit Niklas Bruun ja Kaarlo Tuori antoivat mietinnöstä yhteisen lausunnon.⁵⁸ He suosivat lausunnonaan ratkaisua, jonka mukaan IPR-asiat keskitettäisiin Helsingin käräjäoikeuteen, jonne voitaisiin ohjata myös PRH:n päätöksistä tehtävät valitukset. Heidän mukaansa perustuslaki ei järjestelyä estä ja asioiden keskittäminen Helsingin käräjäoikeuteen pitäisikin olla tavoitteena pitkällä tähtäimellä. Heidän lausuntonsa sisältää ehdotuksen, jonka tavoitteena on tuomareiden osaamistason kasvattaminen immateriaalioikeusjutuissa ja osaamistason mittaaminen juttujen määrän perusteella. Tavoite voitaisiin saavuttaa ilman suuria lainsäädäntömuutoksia. Ehdotus perustuu olemassa olevan järjestelmän asteittaiseen parantamiseen ja sen perusajatus on keskittäminen Helsingin käräjäoikeuteen ja olemassa olevien juttumäärien hyödyntäminen. Ehdotus sisältää kaksi suurta muutosta; tekijänoikeutta koskevat ja sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annetun lain mukaiset asiat siirrettäisiin kokonaisuudessaan Helsingin käräjäoikeudelle, ja että käräjätuomarit toimisivat jatkossa PRH:n valituslautakunnan puheenjohtajina.⁵⁹

Kiistattomina etuina Tuorin ja Bruunin lausunnossa olisivat asiantuntemuksen kasvattaminen ja käsittelyn keskittäminen. Samalla valituslautakunnan menettelyä pystyttäisiin kehittämään käytännön kautta sen ollessa enemmän tuomioistuininluonteinen. Tuomareiden, jotka

⁵⁶ KKO:n lausunto OH2008/33, s. 3.

⁵⁷ KKO:n lausunto OH2008/33, s. 3.

⁵⁸ Bruun & Tuori (2008).

⁵⁹ Mansala (2008), s.1.

hoitavat patenti- ja tavaramerkkiasioita, virasta tulisi tavallaan kaksijakoinen ja IPR-juttujen määrä lisääntyisi merkittävästi.⁶⁰

KKO:n antamassa lausunnossa (OH2008/33) tuetaan ensimmäisen työryhmämietinnön (2005:2) ehdottamaa kantaa, jonka mukaan keskittämisen tavoitetta toteuttaa laajimmin ja myös tehokkaimmin ratkaisu keskittää asiat Helsingin kärjäoikeuteen. Tätä yleisen tuomioistuinlinjan varaan rakentuvaa ratkaisua tukee sekin, että immateriaalioikeuksia koskevilla asioilla on hyvin usein liittymiä yleisiin velvoiteoikeudellisiin kysymyksiin, kuten sopimus- ja vahingonkorvausoikeuteen tai työoikeuteen.⁶¹

Immateriaalioikeuksia koskevien asioiden keskittämistä Helsingin kärjäoikeuteen puoltaa myös se, että teollisoikeudelliset riita-, turvaamistoimi- ja rikosasioita käsitellään tällä hetkellä Helsingin kärjäoikeudessa. Tästä johtuen sinne on jo kertynyt IPR-asioita koskevaa asiantuntemusta, eikä PRH:n valituslautakunnassa käsiteltävien väiteasioiden ja teollisoikeuden mitättömäksi julistamista koskevien asioiden siirtäminen kärjäoikeuden käsiteltäväksi sellaisenaan merkitsisi merkittävää lisärasitusta tuomioistuimelle. Sen sijaan immateriaalioikeuksia koskevien asioiden siirtäminen markkinaoikeuteen olisi huomattavasti suurempi muutos kun otetaan huomioon, että asiaryhmä on lukumääräisesti suurempi, mutta myös aineellisesti sisällöltään uudenvuorokainen. Haaste on KKO:n lausunnon mukaan vaikeampi käytännön tasolla MAO:lle kuin Helsingin kärjäoikeudelle.⁶²

Markkinatuomioistuimen ollessa erityistuomioistuin, muutoksenhakuinstanssina voi tulla kysymykseen sekä korkein oikeus että korkein hallinto-oikeus. Vahvat perusteet puhuvat sen puolesta, että perustuslaki rakentuu viime kädessä periaatteelle, jonka mukaan muutoksenhakutie voi järjestyä nimenomaan asian laadun mukaan eikä tuomioistuinorganisaation yleisen rakenteellisen kahtiajaon mukaan.⁶³ Tuomioistuimen yleistä toimialaa koskeva luokittelu ei ylipäänsä ole kovinkaan yksiselitteinen ja tällä perusteella on pääteltävissä, että jos IPR-asiat keskitettäisiin Helsingin kärjäoikeuteen, ei olisi poissuljettua, että sen muutoksenhakuinstanssina voisivat toimia myös hallinto-oikeudet.

⁶⁰ Mansala (2008), s.1.

⁶¹ KKO:n lausunto OH2008/33, s. 1.

⁶² KKO:n lausunto OH2008/33, s. 2.

⁶³ KKO:n lausunto OH2008/33, s. 3.

8 Yhteisöpatentin vaikutus kansalliseen tuomioistuimeen

Euroopan yhteisöjen komissio käynnisti tammikuussa 2006 laajan kuulemisen Euroopan patenttipolitiikan tulevaisuudesta. Kuuleminen onnistui hyvin ja sai erityisen paljon vastauksia erilaisilta ja erikokoisilta patenttijärjestelmän käyttäjiltä. Kuulemisen tulos oli hyvin selkeä: Eurooppaan olisi kiireellisesti luotava yksinkertainen, kustannustehokas ja korkealaatuinen keskitetty patenttijärjestelmä patenttien tutkimista ja myöntämistä sekä myöntämisen jälkeisiä menettelyitä, esimerkiksi riitojenratkaisua, varten.⁶⁴ Siksi onkin mielenkiintoista, että yhteisöpatenttisopimus (Agreement Relating to Community Patent, CPC) ei ole vielä tullut voimaan. Voimaantulon edellytyksenä olisi, että kaikki sopimuksen allekirjoittajavaltiot ratifioisivat sen, mutta tällä hetkellä vain seitsemän kahdestatoista allekirjoittajavaltiosta on ratifioinut sopimuksen.⁶⁵

Yhteisöpatentin perustaminen johtaisi koko EU:n alueen yhteiseen erityistuomioistuimen perustamiseen. Yhteisöpatenttituomioistuimen perustaminen merkitsisi perusteellista muutosta, sillä näin ollen yhteisöjen tuomioistuimella olisi toimivalta ratkaista yksityisten välisiä riita-asioita, joita yhteisöjen tuomioistuin on tähän asti ratkaissut ainoastaan ennakkoratkaisukysymysten yhteydessä.⁶⁶

Yhteisöpatenttiasioita käsittelevän tuomioistuimen perustaminen on yhteisöpatenttijärjestelmän keskeinen osa ja sen olisi tarkoitus täydentää patenttisuojaa Euroopan unionissa. Yhteisöpatenttituomioistuimen perustamisessa olisi samat edut, joihin Suomessakin IPR-asioiden tuomioistuinkäsittelyn keskittämällä pyritään eli tehokkuuden ja oikeusturvan vahvistumiseen harmonisoinnin myötä. Patenttituomioistuimen tekemien päätösten vaikutus ulottuu koko Euroopan unioniin ja sen avulla voidaan välttää ongelmat, joita saattaa ilmetä silloin, kun asian ratkaisijoina ovat erilaiset kansalliset tuomioistuimet.⁶⁷

8.1 Yhteisöpatenttijärjestelmän tavoitteet ja edut

Vallitsevassa tilanteessa oikeudenhaltija voi joutua rinnakkaisiin oikeudenkäynteihin useissa jäsenvaltioissa samasta patenttiriidasta, jonka lopputulos saattaa vaihdella. Tällä hetkellä oikeus patenttiin myönnetään ainoastaan Euroopan unionin yksittäisissä jäsenval-

⁶⁴ KOM (2007) 165, s.4.

⁶⁵ Oesch-Pihlajamaa (2008), s. 159.

⁶⁶ KOM (2003) 827.

⁶⁷ KOM (2003) 827.

tioissa tai jossa oikeus on voimassa vain niiden alueella. Tilannetta on pitkään arvosteltu, ja se on katsottu Euroopassa yhtenäismarkkinoilla toimivan teollisuuden tarpeisiin sopimattomaksi. Jäsenvaltiot ovat jo aikaisemmin voimakkaasti pyrkineet tilanteen korjaamiseen yhteisön tasolla. Konkreettisenä parannustoimenpiteenä on pyritty luomaan yhteisöpatenttijärjestelmä, jolla poistetaan keksintöjen oikeudellisessa suojassa olevat puutteet ja kannustetaan tätä kautta investoimaan tutkimukseen ja kehitykseen sekä osallistumaan talouden kokonaiskilpailukyvyn parantamiseen.⁶⁸

8.2 Yhteisöpatenttijärjestelmän haasteet

Ylikansalliseen järjestelmään liittyy kuitenkin useita vaikeita kysymyksiä, joihin jäsenvaltiot vaativat ratkaisuja. Ongelmat ovat hyvin käytännönläheisiä ja ne liittyvät käytettävään kieleen, tuomioistuimen sijaintiin ja prosessisääntöihin. Mikäli ensimmäinen aste on kansallinen, suurin osa vaikeista kysymyksistä siirtyisi ratkaistavaksi valitustuomioistuimen yhteydessä. Tällöin muutos nykyiseen olisi ensimmäisessä asteessa melko pieni. Tuomioistuimessa olisi käytössä Suomen prosessilaki ja oikeudenkäyntikieli olisi suomi. Ainoa käännettävä asiakirja olisi englanninkielinen yhteisöpatentti. Asia siirtyisi ylikansalliselle tuomioistuimelle vain, mikäli jompikumpi haluaisi valittaa tuomiosta. Yhteisötuomioistuin ei todennäköisesti sijaitisi Suomessa, joten tässä vaiheessa myös oikeudenkäyntikustannukset nousevat huomattavasti. Lisäksi ylikansallisen tuomioistuimen kokoonpano koostuisi joka tapauksessa useammasta tuomarista, jotka tulisivat useammasta eri maasta. Edelleen oletamme, että koska prosessia ei voida käydä suomeksi, nostavat myös käännöskulut huomattavasti oikeudenkäyntikuluja.⁶⁹

On myös mahdollista, että jo ensimmäinen aste on yhteisötasoinen, jolloin ongelmat ovat heti edessä ja ne on myös tässä yhteydessä ratkaistava. Valtioneuvosto on reagoinut juuri tähän problematiikkaan ja todennut kirjelmässään eduskunnalle, että asetusehdotuksen jatkovalmistelussa tulee kiinnittää huomiota ”erityisesti tuomioistuinjärjestelmän oikeusturva- ja kustannusnäkökohtiin”. Mahdollisista ongelmista huolimatta ollaan lähes yhtä mieltä siitä, että yhtenäinen yhteisötason patenttijärjestelmä edellyttää toteutuakseen myös yhtenäistä tuomioistuinjärjestelmää. Haaste on turvata kaikkien oikeusturva ja yhtenäiset

⁶⁸ KOM (2003) 827.

⁶⁹ Mansala (2000), IPRinfo 4/2000.

mahdollisuudet järjestelmän käyttämiseen, siksi yhteisöpatenttijärjestelmän hyväksyminen ei tapahdu hetkessä tai ei ehkä koskaan.⁷⁰

9 Lopuksi

Patenttioikeudenkäyntien erityispiirteisiin kuuluvat selkeästi niiden vaatima korkea teknisen tietämyksen taso. Tähän onkin pyritty vastaamaan käyttämällä tuomioistuimissa riidanalaisen tekniikan hyvin tuntevia asiantuntijoita. Patenttioikeudenkäynneille ominaista on myös varsin kiireiselläkin aikataululla tehtävät erilaiset turvaamistoimi-asiat, joilla pyritään katkaisemaan epäilty oikeudenloukkaus nopeasti ja säästämään oikeudenhaltija suuremmilta vahingoilta. Ominaista patenttijutuille on myös tietyt kulukysymykset, joita joudutaan miettimään tarkkaan, ennen kuin lähdetään viemään esimerkiksi epäiltyä patentinloukkaustapausta oikeuteen. Erityispiirteisiin kuuluu myös patenttiriitojen keskittäminen yhteen alioikeuteen, jolla on pyritty myös saamaan aikaiseksi tarpeeksi kattavaa tietämystä käräjäoikeustuomareiden keskuudessa.

Patenttiasioiden ratkaisussa vaadittava erityisosaaminen ja sen keskittäminen on kaikista näkökulmista katsottuna erityisen tärkeä tavoite. Keskittäminen tarjoaa kaikille osapuolille kiistattomia etuja, kuten tehokkuuden ja korkeatasoisen asiantuntemuksen. Silti erityisosaamisen kehittämisen edellytysten ja jatkuvuuden kannalta on pidettävä silmällä myös IPR-asioihin erikoistuneiden tuomareiden uramahdollisuuksien turvaamista ja huolehtimista siitä, ettei erikoistuminen johda liialliseen kapea-alaisuuteen.⁷¹

Arvioitaessa, mikä on pitkällä tähtäimellä paras ja kestävä ratkaisu toimivallan järjestämiseksi IPR-asioissa on tärkeää kiinnittää huomiota myös prosessin taloudelliseen puoleen ja oikeussuojan todelliseen saatavuuteen. Oikeudenhaltijan lähtiessä vaatimaan oikeussuojaa omistamalleen patentille, on ensiarvoisen tärkeää, että kynnys vaatia oikeussuojaa ei ole ylitsepääsemättömän korkea. Varsinkin yksityisille tai pk-yrityksille oikeudenkäyntikulut voivat muodostua suojan saamisen esteeksi. Siksi on tärkeää, että tulevaisuuden yhteisöpatenttijärjestelmästä ei muodostu kankeaa ja kallista organisaatiota, jossa oikeussuojan saamisen kannalta epäolennaiset seikat vievät pohjan koko projektilta tai kaatavat koko järjestelmän toteutuksen. On hyvä, että nyt kansallisella tasolla tähdätään tehokkuuteen ja kes-

⁷⁰ Mansala (2000), IPRinfo 4/2000.

⁷¹ KKO:n lausunto IPR-asioiden tuomioistuinkäsittelyn keskittämistä koskevasta työryhmämietinnöstä, s. 2.

kittämiseen, jotka väistämättä johtavat myös taloudellisiin etuihin ja koko patenttijärjestelmän tehokkaaseen hyväksikäyttöön.